

yayımlanmıştır (*el-Keşf'an menâhici'l-edille fi 'akâ'idî'l-mille*, Beyrut 1998).

el-Keşf, Marcus Joseph Müller tarafından Almanca'ya tercüme edilerek *Philosophie und theologie von Averroes* adıyla yayımlanmıştır (Münich 1875). Daha sonra Pedro Manuel Alonso eseri *Teologia de Averroes, estudios et documentos* başlığı ile İspanyolca'ya çevirmiştir (Madrid-Granada 1947). Bu çeviri düşünürün 800. ölüm yıldönümü vesilesiyle yeniden neşredilmiştir. Abdülmeccid el-Gannûşî, Sorbonne'da hazırladığı doktora teziyle birlikte eseri Fransızca'ya tercüme etmiştir (Sorbonne, Thèses de doctorat, 158). *el-Keşf, Faslı'l makâl* ile birlikte 1926 yılında Nevzat Ayasbeyoğlu tarafından Türkçe'ye çevrilmişse de çok daha sonra yayımlanabilmiştir (*İbn Rüşd'ün Felsefesi*, Ankara 1955). Her iki eser Süleyman Uludağ tarafından yeniden Türkçe'ye çevrilmiştir (*Felsefe-Din İlişkileri*, İstanbul 1985).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Rüşd, *el-Keşf* (nşr. Mahmûd Kâsım), Kahire 1964, tür.yer.; a.mlf., *Faslı'l-makâl: Felsefe ve Din İlişkisi* (trc. Bekir Karlığa), İstanbul 1992, neşredenin girişi, s. 59; İbn Ebû Usaybia, *'Uyûn-ü'l-embâ*, s. 532; Takıyyüddin İbn Teymiyye, *Der'ü te'âruzi'l-akl ve'n-naql* (nşr. M. Reşâd Sâlim), Riyad 1399-1403/1979-83, VI, 212; VII, 345-347; X, 242, 298-300; a.mlf., *Be'yanü tel-bisi'l-Cehmiyye* (nşr. Muhammed b. Kâsım), Mekke 1391/1971, I, 24, 30, 176, 360, 366; E. Renan, *Averroës et l'averroïsme*, Paris 1867, s. 462; L. Gauthier, *Ibn Rochd*, Paris 1948, s. 17-40; Mahmûd Kâsım, *İbn Rüşd ve felsefetühü'd-diniyye*, Kahire 1969, s. 62-76; Mâcid Fahrî, *İbn Rüşd: Feylesüfu Kurtuba*, Beyrut 1986, s. 26-37; Cemâleddin el-Alevî, *el-Metn'ü'r-Rüşdi*, Dârülbeyzâ 1986, s. 96-97; M. Yûsuf Mûsâ, *Beyne'd-din ve'l-felsefe fi re'yi İbn Rüşd ve felâsîfeti'l-âşri'l-vasîf*, Beyrut 1408/1988, s. 89-110; Mustafa Çağrıncı, "İbn Teymiyye'nin Bakışıyla Gazzâlî-İbn Rüşd Tartışması", *İTED*, IX (1995), s. 78-126; R. Arnaldez, "İbn Rüşd", *El²* (İng.), III, 911.

H. BEKİR KARLIĞA

el-KEŞF ve'l-BEYÂN

(الكشف والبيان)

Sa'lebî'nin

(ö. 427/1035)

Kur'an-ı Kerim tefsiri

(bk. SA'LEBÎ).

KEŞFİ MEHMED ÇELEBİ

(ö. 931/1525)

Yavuz Sultan Selim'in seferlerini konu alan *Selîmnâme*'nin yazarı, Osmanlı tarihçisi

(bk. SELİMNÂME).

KEŞFÜ'İ-ESRÂR

(كشف الأسرار)

Reşidüddin-i Meybüdü'nin

(ö. 520/1126'dan sonra)

Farsça tasavvufî Kur'an tefsiri.

Ebü'l-Fazl Reşidüddin Ahmed b. Ebû Saîd el-Meybüdü el-Yezdî'nin hayatı hakkında İran'ın Yezd şehrinin Meybûd kasabasında yaşadığı dışında bilgi bulunmamaktadır. Babası Cemâlül-İslâm Ebû Saîd âlim bir kişi idi. Meybüdü tefsir, hadis, tasavvuf, şiir ve tarihe olan vukufundan dolayı fahrül-İslâm, tâcü'l-eimme ve şeyhül-imâm gibi unvanlarla anılmış, tefsirini yazdığı 520 (1126) yılından sonra vefat etmiştir.

Tam adı *Keşfü'l-esrâr ve 'uddetü'l-ibrâr* olan eser, muhtemelen müellifin hayatına dair bilgi bulunmadığından bazı kaynaklarda Sa'deddin et-Teftâzânî'ye veya Hâce Abdullah Herevî'ye nisbet edilmiştir. Eser, döneminin Farsça'sı açısından olduğu kadar ilk tasavvufî tefsirlerden olması bakımından da önemlidir. Müellif eserin girişinde Herevî'nin günümüze ulaşmayan, ancak kaynaklarda çok veciz olduğu kaydedilen tefsirini görüp okuduğunu ve onu şerhetmek istediğini söyler. Meybüdü birkaç âyeti "meclis" adıyla bir araya getirmiş, her âyeti tefsir ederken üç aşamalı (nevet) bir metot izlemiştir. Eser bu şekilde 455 meclisten meydana gelmekte olup bu metodun müellife mi yoksa eserini örnek aldığı Herevî'ye mi ait olduğu belli değildir.

Meybüdü ilk aşamada ele aldığı âyetin Farsça çevirisini vermiş, ikinci aşamada âyeti diğer eserlerden de yararlanarak yorumlamış, meşhur kıraatleri, âyetlerin nüzül sebeplerini ve ilgili hükümleri açıklamıştır. Üçüncü aşamada ise âyetin tasavvufî tefsirini yapmıştır. Bu sırada daha önce yaşamış sûflerin sözlerine, şiir ve menkıbelerine de geniş yer vermiştir.

Keşfü'l-esrâr'ın Türkiye, İran ve Afganistan'da mevcut nüshaları üzerinde ilk çalışmaları yapan Ali Asgar Hikmet, eserin en iyi nüshası olduğunu tesbit ettiği Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki yazmayı (Yenicami, nr. 43) on cilt halinde yayımlamış (I, Tahran 1331 hş./1952; II, Tahran 1338 hş./1959; III-X, Tahran 1339 hş./1960), eser daha sonra üç defa daha basılmıştır (1334 hş./1955, 1357 hş./1978, 1361 hş./1982). Kitabın indeksi Muhammed Cevâd tarafından hazırlanmıştır (*Fihrist-i Tefsir-i Keşfü'l-esrâr ve 'uddetü'l-ibrâr*, Tahran 1363 hş.). Eser üzerinde seçme ve ince-

leme niteliğinde bazı çalışmalar da yapılmıştır (Rızâ Enzabî Nejjâd, *Güzide-i Tefsir-i Keşfü'l-esrâr ve 'uddetü'l-ibrâr* [Tahran 1364 hş.]); Muhammed Mehdi Rükni, *Le'ât'if ez Kur'an-ı Kerim ber Güzide-i Keşfü'l-esrâr* (Tahran 1365 hş.); Habîbulah Âmûzgâr, *Tefsir-i Edebî ve 'İrfânî-yi Kur'an-ı Mecîd* (Tahran 1360 hş.).

Meybüdü'nin Tahran Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki bir mecmuada (nr. 7813) bulunan *el-Fuşûl fî ahvâli'l-ümerâ'* ve *s-sâdâti ve'l-qudât* adlı risâlesi Muhammed Takî Dânişpejûh tarafından yayımlanmıştır (*Ferheng-i İrân-zemin*, Tahran 1348 hş., XVI, 44-89). Bu eserde de *Keşfü'l-esrâr*'da olduğu gibi konuları açıklamak için âyet, hadis, şiir ve menkıbelere yer verilmiştir. Müellifin kaynaklarda adı geçen *Erba'in Hadîs* adlı kitabı günümüze ulaşmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Reşidüddin-i Meybüdü, *Keşfü'l-esrâr ve 'uddetü'l-ibrâr* (nşr. Ali Asgar Hikmet), Tahran 1371 hş., neşredenin girişi, I, e-z; Süyûtî, *Tabakâtü'l-müfessirîn* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire 1396/1976, s. 58; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1478; Storey, *Persian Literature*, I, 1190-1191; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 986; Safâ, *Edebiyyât*, II, 257, 930-932; a.mlf., *Gencine-i Sûhan*, Tahran 1363 hş., II, 119-123; Süleyman Ateş, *İşârî Tefsir Okulu*, Ankara 1974, s. 119-130; M. Ali Ayâzî, *el-Müfessirün*, Tahran 1373 hş., s. 588-593; Mustafa Makribî, "Keşfü'l-esrâr ve 'uddetü'l-ibrâr", *Reh-nümâ-yi Kitâb*, II/2, Tahran 1959, s. 407-409; Abdülvahap Yıldız, "Meybüdü (ö. 570/1174)'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri", *Tasavvuf*, sy. 8, Ankara 2002, s. 63-77; Dihhudâ, *Lugatnâme*, XXVI, 468.

RIZA KURTULUŞ

KEŞFÜ ESRÂRÎ'İ-BÂTİNİYYE

(كشف أسرار الباطنية)

İbn Mâlik el-Hammâdî'nin

(ö. 470/1077[?])

Bâtınîler ve Karmatîler'e dair risâlesi.

İsmâiliyye mezhebine mensup Suleyhîler devrinde yaşayan müellif Ebû Abdullah Muhammed b. Mâlik b. Ebû'l-Fezâil el-Hammâdî el-Yemânî'nin hayatı hakkında bilgi yoktur. Tam adı *Keşfü esrârî'l-Bâtîniyye ve ahbârî'l-Qarâmiya* olan kitap, yazarının ifadesine göre kuruluş, işleyiş ve metodundaki gizlilik sebebiyle diğer mezhep mensuplarının tecessüs odağı olan Bâtîniğin gizliliklerini ortaya çıkarma gayretlerinin bir ürünüdür. İbn Mâlik, yaklaşık kırk sayfa hacmindeki eserinin başında "Suleyhî kişi" diye bahsettiği Ali b. Muhammed (ö. 473/1080) hakkında çirkin iddialar duyduğunu, fakat bunları ileri sürenlerin kanıtlarının bulun-